

Теорія та методика навчання

УДК 378.015.31:17.022.1

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.19266663>

**Місце духовно-моральних цінностей у процесі формування
особистості здобувача освіти**

Башкір Ольга Іванівна

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки

Харківського національного педагогічного

університету імені Г. С. Сковороди,

місто Харків, Україна

e-mail: olga.bashkir@hnpu.edu.ua,

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5237-9778>

Южека Роман Сергійович

здобувач вищої освіти І-го курсу

другого (магістерського) рівня вищої освіти

денної форми навчання А1 Освітні науки (ОП: Освітологія)

фізико-математичного факультету

Харківського національного педагогічного

університету імені Г. С. Сковороди,

член Громадської організації «Спілка освітян України»,

місто Харків, Україна

e-mail: yuzhekaroman@gmail.com,

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-6031-4182>

Баніт Ольга Василівна

доктор педагогічних наук, старший дослідник,
професор кафедри менеджменту Київського національного
економічного університету імені Вадима Гетьмана,
старший науковий співробітник відділу андрагогіки
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України, місто Київ, Україна

e-mail: olgabanit@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9002-6439>

Прийнято: 11.03.2026 | Опубліковано: 28.03.2026

Анотація: У статті розглянуто проблему формування духовно-моральних цінностей особистості здобувача освіти. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю посилення ціннісної складової підготовки майбутніх педагогів в умовах соціокультурних трансформацій та реформування системи освіти, через призму особистості яких формуються ціннісні орієнтири здобувачів середньої освіти. У сучасному освітньому просторі зростає потреба у фахівцях, які не лише володіють професійними знаннями й уміннями, а й характеризуються сформованою системою духовно-моральних орієнтирів, здатністю до відповідального морального вибору та етичної поведінки. Метою статті є теоретичне осмислення сутності, структури та функцій духовно-моральних цінностей у становленні особистості здобувача освіти.

У роботі проаналізовано наукові підходи до трактування понять «духовність», «моральність» та «цінність» у сучасному педагогічному дискурсі. Розкрито сутність духовно-моральних цінностей як інтегративного утворення, що поєднує світоглядні переконання, етичні норми та особистісні установки. Визначено їх структурні компоненти: когнітивний, емоційно-ціннісний та

поведінковий, які у взаємодії забезпечують цілісність ціннісної сфери особистості. Обґрунтовано основні функції духовно-моральних цінностей у професійному становленні майбутнього педагога, зокрема орієнтаційну, регулятивну, мотиваційну, інтегративну та виховну. Показано, що саме система духовно-моральних орієнтирів визначає характер професійної позиції педагога, особливості його взаємодії з учнями та здатність здійснювати виховний вплив через особистий приклад.

Ключові слова: *особистість, ціннісні орієнтації, духовно-моральні цінності, вища освіта, середня освіта, здобувачі освіти, підготовка вчителя, виховний потенціал освітнього простору, гуманістичні принципи*

The place of spiritual and moral values in the process of shaping the personality of the student

Bashkir Olha

Doctor of Pedagogy, professor, head at the Chair of Educology and Innovative Pedagogy, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine, 29 Alchevsky Str., 61022, Ukraine,
e-mail: olga.bashkir@hnpu.edu.ua,
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5237-9778>

Yuzheka Roman

First-year student of the second (Master's) level of higher education, full-time study mode, A1 Educational Sciences (Educational Program: Educology), Faculty of Physics and Mathematics, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, member of the Public Organization «Union of Educators of Ukraine», Kharkiv, Ukraine, 29 Alchevsky Str., 61022, Ukraine,

e-mail: yuzhekaroman@gmail.com,

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-6031-4182>

Banit Olga

Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Professor of the Management Department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Chief Scientific Worker of the Andragogy Department of Ivan Zyazyun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

e-mail: olgabanit@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9002-6439>

Abstract: *The article discusses the problem of forming spiritual and moral values of a student. The relevance of the study is determined by the need to strengthen the value component of training future teachers in the context of socio-cultural transformations and reforming the education system, through the prism of whose personality the value orientations of secondary education students are formed. In the modern educational space, there is a growing need for specialists who not only possess professional knowledge and skills, but are also characterised by a formed system of spiritual and moral guidelines, the ability to make responsible moral choices and ethical behaviour. The purpose of the article is to theoretically comprehend the essence, structure and functions of spiritual and moral values in the formation of the personality of the student.*

The paper analyses scientific approaches to interpreting the concepts of 'spirituality,' 'morality,' and 'value' in contemporary pedagogical discourse. It reveals the essence of spiritual and moral values as an integrative formation that combines worldview beliefs, ethical norms, and personal attitudes. It identifies their structural components: cognitive, emotional-value, and behavioural, which, when interacting, ensure the integrity of the value sphere of the personality. The main functions of spiritual and

moral values in the professional development of future teachers are substantiated, in particular, their orientational, regulatory, motivational, integrative and educational functions. It is shown that it is the system of spiritual and moral guidelines that determines the nature of the teacher's professional position, the peculiarities of his interaction with students and the ability to exert an educational influence through personal example.

Keywords: *personality, value orientations, spiritual and moral values, higher education, secondary education, students, teacher training, educational potential of the educational space, humanistic principles.*

Постановка проблеми. Формування духовно-моральних цінностей особистості посідає особливе місце в сучасній педагогічній науці, оскільки від рівня ціннісної орієнтації майбутніх педагогів залежить не лише якість освітнього процесу, а й культурна стійкість суспільства. В умовах реформування системи освіти та зростаючого впливу глобалізаційних і соціокультурних змін виникає необхідність переосмислення традиційних підходів до підготовки педагогів. Сучасний заклад вищої освіти більше не обмежується передаванням знань і професійних умінь, а спрямований на формування цілісної особистості, здатної до усвідомленого морального вибору та етичної поведінки.

Проблема полягає в тому, що, попри визнання важливості духовно-морального виховання, відсутні системні методики, які б забезпечували послідовне інтегрування ціннісних орієнтирів у професійну підготовку. Додатково складність процесу формування цінностей зростає через різноманітність соціальних впливів, інтенсивність інформаційного потоку та індивідуальні особливості здобувачів освіти. У зв'язку з цим актуальною стає проблема визначення структури, змісту та функцій духовно-моральних цінностей у контексті професійного становлення майбутнього педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про зростаючий інтерес до проблеми формування духовно-моральних цінностей особистості здобувача освіти, що зумовлено необхідністю посилення ціннісної складової професійної підготовки майбутніх педагогів в умовах суспільних трансформацій.

У своєму дослідженні Левицька Л. розкриває змістові домінанти виховного процесу, спрямованого на формування духовно-моральних цінностей молоді, акцентуючи увагу на ролі ціннісних орієнтацій у становленні особистості. Особливу увагу приділено обґрунтуванню значення системного виховного впливу, який забезпечує формування стійких духовних орієнтирів у контексті сучасних соціокультурних трансформацій [1].

У межах наукового аналізу Баніт О. досліджує інтерактивні методи навчання в закладах вищої освіти як ефективний засіб активізації пізнавальної діяльності та розвитку особистісного потенціалу здобувачів освіти. Водночас у роботі підкреслюється, що використання таких методів сприяє формуванню ціннісних орієнтацій, розвитку рефлексії та здатності до морального вибору в процесі професійної підготовки [2].

З позицій психологічного підходу Савчин М. аналізує моральну сферу особистості, визначаючи її сутнісні характеристики, структуру та функціональні особливості. У дослідженні доведено, що моральні якості виступають важливим чинником духовного розвитку особистості та визначають спрямованість її ціннісних орієнтацій і поведінкових стратегій [3].

У контексті психокультурного підходу Фурман О. та ін. розглядають соціальні норми як важливий чинник життєдіяльності особистості, що визначає її поведінку та систему цінностей. Дослідження акцентує увагу на тому, що засвоєння соціальних норм сприяє формуванню духовно-моральних орієнтирів, а також забезпечує внутрішню саморегуляцію та соціальну адаптацію [4].

В умовах суспільних викликів Бибик Д. досліджує особливості формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді під час воєнного стану, акцентуючи увагу на трансформації моральних пріоритетів. У роботі обґрунтовано зростання значущості патріотичних, гуманістичних і соціально відповідальних цінностей як ключових складників духовно-морального розвитку молоді [5].

З огляду на міждисциплінарний підхід Роганова М. та ін. аналізують культурні та духовні цінності у підготовці майбутніх учителів, підкреслюючи їх системний характер. У дослідженні обґрунтовано необхідність інтеграції гуманістичних, культурних та педагогічних підходів для формування цілісної особистості майбутнього педагога [6].

У контексті сучасних освітніх практик Rosser J. розглядає освіту цінностей через призму відновних практик, акцентуючи увагу на їх ролі у формуванні соціальної відповідальності та добробуту здобувачів освіти. Дослідження підкреслює значення створення ціннісно орієнтованого освітнього середовища для розвитку моральної свідомості та етичної поведінки [7].

В умовах воєнного часу Сіданіч І. досліджує особливості формування духовних цінностей у майбутніх фахівців, акцентуючи увагу на впливі кризових чинників на ціннісну сферу особистості. У роботі обґрунтовано необхідність посилення виховної складової освітнього процесу та формування стійких моральних орієнтирів [8].

У межах педагогічного аналізу Бунчук О. розглядає духовно-моральну культуру сучасної молоді як складне інтегративне утворення, що включає систему цінностей, переконань і поведінкових установок. Дослідження дозволяє окреслити основні чинники формування ціннісних орієнтацій молоді в умовах сучасних соціальних трансформацій [9].

У сучасних освітніх реаліях Сапожников С. досліджує духовно-моральний розвиток учнівської молоді, акцентуючи увагу на впливі суспільних змін на

формування моральної свідомості. У роботі обґрунтовано значення освітнього середовища як ключового чинника розвитку духовних цінностей і моральної відповідальності здобувачів освіти [10].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На підставі аналізу науково-педагогічної літератури з'ясовано, що специфіка духовно-морального розвитку здобувачів педагогічної освіти у контексті позааудиторної діяльності залишається висвітленою лише частково. Недостатньо проаналізовано, як саме різні види позааудиторної діяльності впливають на становлення особистості майбутнього педагога, формування його ціннісних орієнтацій, моральних переконань та світоглядних позицій. Потребує подальшого осмислення й питання результативності інтерактивних практик у процесі духовно-морального розвитку здобувачів освіти. Мета статті – теоретичне осмислення сутності, структури та функцій духовно-моральних цінностей у становленні особистості здобувача освіти.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є теоретичне обґрунтування сутності духовно-моральних цінностей у професійному становленні майбутнього педагога та визначення їх структури й функціонального значення в процесі підготовки здобувачів вищої педагогічної освіти.

Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язання таких завдань: проаналізувати наукові підходи до трактування понять «духовність», «моральність» і «духовно-моральні цінності»; визначити сутність духовно-моральних цінностей у контексті професійного становлення майбутнього педагога; охарактеризувати їх структурні компоненти (когнітивний, емоційно-ціннісний і поведінковий); визначити основні функції духовно-моральних цінностей у професійній підготовці здобувачів педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема формування духовно-моральних цінностей особистості посідає особливе та ключове місце в сучасній педагогічній науці, оскільки вона безпосередньо пов'язана з якістю суспільного розвитку та культурною стійкістю держави. У контексті реформування системи освіти питання ціннісного становлення здобувачтва набуває нової актуальності. Сучасний заклад освіти вже не обмежується передаванням знань, умінь і навичок, а орієнтується на формування цілісної особистості. Саме тому духовно-моральний складник підготовки розглядається нині як стратегічний напрям освітнього процесу.

Л. В. Левицька вказує, що сучасне суспільство характеризується динамічними соціокультурними змінами, що впливають на систему цінностей молоді. Інформаційна перенасиченість, глобалізаційні процеси, зміна моделей соціальної взаємодії нерідко призводять до ціннісної невизначеності. У таких умовах особливої ваги набуває педагогічна діяльність, спрямована на усвідомлене формування духовних орієнтирів. Майбутній педагог має не лише адаптуватися до цих змін, а й бути носієм стабільних моральних принципів [1, с. 33].

Як зазначає Г. П. Шевченко, у педагогічному дискурсі поняття «духовність» і «моральність» часто розглядаються у взаємозв'язку, але не ототожнюються. Духовність зазвичай пов'язують із внутрішнім світом особистості, її здатністю до самопізнання, осмислення сенсу життя, орієнтацією на вищі ідеали. Моральність же виявляється у практичній поведінці людини, у її ставленні до інших людей, суспільства та самої себе. Таким чином, духовність виступає внутрішнім підґрунтям, а моральність – зовнішнім проявом ціннісної позиції [11, с. 311].

Поняття «цінність» у педагогіці трактується як значущість певних ідеалів, норм, явищ або якостей для особистості та суспільства. Цінності визначають спрямованість діяльності людини, її вибір, поведінкові стратегії та життєві

пріоритети. Вони формуються під впливом соціального середовища, виховання, культурних традицій і особистого досвіду. Саме цінності забезпечують внутрішню цілісність особистості та її здатність до морального саморегулювання.

Духовно-моральні цінності, на думку М. В. Безуглої, є інтегративним утворенням, яке поєднує світоглядні переконання, етичні норми та особистісні установки. Вони не зводяться лише до знання моральних правил, а передбачають їх глибоке прийняття та готовність діяти відповідно до них. Формування таких цінностей потребує тривалого педагогічного впливу та активної внутрішньої роботи самої особистості. У цьому процесі важливу роль відіграє середовище, яке створює умови для переживання морального досвіду [12, с. 42].

У сучасній педагогічній науці духовно-моральні цінності розглядаються як основа гуманістичної парадигми освіти. Гуманізація освітнього процесу передбачає визнання гідності кожної особистості, повагу до її прав і свобод, розвиток емпатії та відповідальності. Організація гуманістичного освітнього середовища в закладі загальної середньої освіти залежить від професіоналізму та моральних цінностей педагогічних працівників, підготовка яких здійснюється в педагогічних вишах на засадах особистісно-орієнтованого навчання та ціннісних орієнтацій. Майбутній педагог має засвоїти ці принципи не лише на рівні теорії, а й як внутрішні переконання. Лише за таких умов він зможе стати моральним авторитетом для своїх вихованців.

Варто погодитися з твердженням М. П. Бліхар про те, що духовно-моральні цінності не є статичними або раз і назавжди заданими. Вони формуються поступово, у процесі соціалізації та професійного становлення. Особливо інтенсивним цей процес є в період здобуття вищої освіти, коли відбувається активне переосмислення життєвих орієнтирів. Саме в цей час закладаються основи професійної ідентичності майбутнього педагога [13, с. 145].

Педагогічна освіта має створювати умови для гармонійного поєднання інтелектуального розвитку та морального становлення. Недостатньо підготувати фахівця, який володіє сучасними методиками навчання; необхідно сформувати особистість, здатну до відповідального морального вибору. У цьому контексті духовно-моральні цінності виступають своєрідним внутрішнім компасом, що спрямовує професійну діяльність учителя. Вони визначають характер його взаємодії з учнями, колегами та батьками [14, с.130].

Серед базових духовно-моральних цінностей, які визнаються важливими для майбутнього педагога, З. Карпенко виокремлює такі: гуманність, відповідальність, справедливість, толерантність, чесність, повага до людської гідності, милосердя. Цей перелік не є вичерпним, проте він окреслює ядро ціннісної системи педагогічної професії. Кожна з названих якостей має як світоглядний, так і поведінковий вимір. Їх формування потребує не лише теоретичного осмислення, а й практичного досвіду моральної взаємодії [15, с. 194].

Сучасна педагогічна наука наголошує на діяльнісному характері засвоєння цінностей. Людина не може сформувати стійкі моральні переконання лише через слухання лекцій або читання підручників. Цінності стають особистісно значущими тоді, коли вони переживаються, осмислюються та реалізуються в конкретних вчинках. Тому важливо створювати такі освітні ситуації, які стимулюють моральний вибір і відповідальність. Ефективне поєднання традиційних методів з активними та інтерактивними робить процес навчання більш гнучким, персоналізованим та ефективним. Інтерактивні методи сприяють взаємодії, спрямованій на активізацію пізнавальної діяльності на засадах співробітництва та співтворчості [2].

І. Д. Бех вказує, що особливість духовно-моральних цінностей полягає в їхній здатності інтегрувати різні сфери життя особистості. Вони впливають не лише на професійну діяльність, а й на стиль спілкування, ставлення до навчання,

громадянську позицію. У випадку майбутнього педагога ця інтегративність набуває особливої ваги, адже його особистий приклад стає фактором виховного впливу. Таким чином, цінності перетворюються на педагогічний ресурс [16, с. 179].

Водночас слід враховувати, що процес формування духовно-моральних цінностей є складним і суперечливим. Він може супроводжуватися внутрішніми конфліктами, сумнівами, переглядом попередніх переконань. Такі труднощі є природною частиною особистісного зростання. Завдання педагогіки полягає не в уникненні цих суперечностей, а в створенні умов для їх конструктивного подолання.

Як зазначають Д. М. Кислинська та Н. Е. Мілорадова, сучасні підходи до розуміння духовно-моральних цінностей ґрунтуються на ідеї суб'єктності особистості. Здобувач вищої освіти розглядається як активний учасник власного розвитку, а не пасивний об'єкт виховання. Формування цінностей передбачає діалог, співпрацю, рефлексію та самопізнання. Саме через такі механізми відбувається внутрішнє прийняття моральних норм [17, с.72].

Важливим аспектом є також культурний контекст формування духовно-моральних цінностей. Традиції, національна спадщина, історичний досвід народу впливають на зміст ціннісних орієнтацій. Педагогічна освіта повинна враховувати ці чинники, поєднуючи універсальні гуманістичні ідеали з національно-культурною специфікою. Це сприяє формуванню гармонійної та соціально відповідальної особистості.

Осмислення духовно-моральних цінностей у педагогічній науці потребує звернення до їх структурної характеристики. У сучасних підходах вони розглядаються не як ізольовані якості, а як цілісна система, що має внутрішню організацію. Така система включає когнітивний, емоційно-ціннісний і поведінковий компоненти, які перебувають у постійній взаємодії. Розуміння цієї

структури дозволяє більш чітко визначити напрями педагогічного впливу та умови формування ціннісної сфери майбутнього педагога [18, с.107].

Когнітивний компонент охоплює знання про моральні норми, етичні принципи, духовні ідеали та культурні традиції. Він формує уявлення особистості про те, що є добром і злом, справедливістю й відповідальністю, гідністю та повагою. Однак сам по собі цей компонент не гарантує моральної поведінки, оскільки знання не завжди трансформується у переконання. Тому важливо, щоб освітній процес сприяв глибокому осмисленню ціннісного змісту професії педагога [19, с.178].

Емоційно-ціннісний компонент пов'язаний із внутрішнім переживанням моральних норм і духовних ідеалів. Саме через емоційне ставлення відбувається прийняття або відторгнення певних цінностей. Якщо майбутній педагог здатний до співпереживання, проявляє емпатію та усвідомлює значущість людської гідності, моральні принципи поступово стають його внутрішньою потребою. Саме тому поряд з іншими складовими ми виокремлюємо також емоційно-ціннісний компонент, адже емоційна сфера є важливою умовою перетворення зовнішніх моральних вимог на особистісні переконання.

Поведінковий компонент відображає практичну реалізацію духовно-моральних цінностей у конкретних вчинках. Він проявляється у стилі спілкування, прийнятті рішень, здатності до відповідального вибору та самоконтролю. Саме на цьому рівні цінності стають видимими для інших людей. Для майбутнього педагога поведінковий аспект має особливе значення, адже його професія передбачає постійний виховний вплив через особистий приклад [20, с.353].

Для наочності структурні компоненти духовно-моральних цінностей та їх характеристику доцільно подати у вигляді таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Структура духовно-моральних цінностей особистості здобувача вищої педагогічної освіти

Компонент	Змістова характеристика	Прояв у підготовці майбутнього фахівця
Когнітивний	Знання моральних норм, етичних принципів, духовних ідеалів	Усвідомлення професійної етики, розуміння гуманістичних засад освіти
Емоційно-ціннісний	Особистісне прийняття цінностей, емпатія, моральні переживання	Формування толерантності, співчуття, поваги до здобувачів освіти
Поведінковий	Реалізація цінностей у практичній діяльності та вчинках	Відповідальна поведінка, педагогічний такт, справедливість у взаємодії

Представлена структура демонструє, що духовно-моральні цінності є багатовимірним утворенням. Вони охоплюють як внутрішній світ особистості, так і її зовнішню активність. Відсутність хоча б одного з компонентів порушує цілісність ціннісної системи. Саме тому формування духовно-моральних орієнтирів має здійснюватися комплексно.

У сучасній науково-педагогічній літературі також простежується тенденція до розмежування загальнолюдських і професійно значущих духовно-моральних цінностей. Загальнолюдські цінності формуються в процесі соціалізації та є спільними для більшості культур. До них належать повага до життя, гідності, свободи, взаємодопомога та справедливість. Водночас професійна діяльність педагога конкретизує ці цінності й наповнює їх особливим змістом [21, с. 75].

Професійно значущі духовно-моральні цінності відображають специфіку педагогічної праці. Вони включають відповідальність за розвиток особистості учня, педагогічний такт, терпимість, готовність до підтримки та наставництва. Ці якості не виникають автоматично разом із набуттям професійних знань. Вони

потребують спеціально організованого виховного середовища у закладі вищої освіти.

Зазначимо, що особливу роль у формуванні духовно-моральних цінностей відіграє рефлексія. Усвідомлення власних мотивів, аналіз поведінки, оцінювання власних рішень сприяють глибшому внутрішньому зростанню. Майбутній педагог має навчитися критично осмислювати свої вчинки та співвідносити їх із професійними етичними нормами. Такий підхід формує відповідальне ставлення до майбутньої діяльності [22, с. 8].

Важливим є також зв'язок духовно-моральних цінностей із мотиваційною сферою особистості. Якщо професійний вибір ґрунтується лише на прагматичних мотивах, то моральний складник може залишитися формальним. Натомість внутрішня установка на служіння, допомогу та розвиток інших людей посилює значущість духовних орієнтирів. Саме така мотивація є бажаною для майбутнього педагога.

Слід враховувати, що духовно-моральні цінності формуються в умовах взаємодії різних соціальних інститутів. Родина, заклади освіти, громадські організації, медіапростір тощо впливають на становлення особистості. Проте саме заклад вищої педагогічної освіти має цілеспрямовано інтегрувати цей вплив у професійну підготовку. Це дозволяє забезпечити системність і послідовність ціннісного розвитку як майбутнього педагога, так і в майбутньому його учнівства.

З огляду на предмет дослідження, варто зазначити значення особистості викладача ЗВО, який безпосередньо бере участь у формуванні цінностей особистості. У цьому контексті варто орієнтуватися на гуманістичний вимір професійної діяльності педагога [23].

Його стиль спілкування, ставлення до студентів, культура поведінки стають моделлю для наслідування. Таким чином, духовно-моральні цінності передаються не лише через зміст навчальних дисциплін, а й через атмосферу

взаємодії. Це підкреслює необхідність узгодженості між декларованими принципами та реальною практикою освітнього процесу [24, с. 67].

Окремої уваги потребує питання внутрішньої ієрархії цінностей. У кожної особистості існує власна система пріоритетів, яка може змінюватися з часом. Педагогічна освіта має сприяти тому, щоб у цій ієрархії домінували гуманістичні орієнтири. Лише тоді професійна діяльність майбутнього вчителя набуде справжнього виховного змісту.

У сучасних умовах духовно-моральні цінності також пов'язані з громадянською відповідальністю. Майбутній педагог виступає не лише фахівцем, а й активним учасником суспільного життя. Його позиція щодо соціальних процесів, ставлення до національних традицій та демократичних принципів має бути усвідомленою та морально виваженою. Це розширює розуміння духовності як багатовимірного феномена [3, с. 161].

Узагальнюючи теоретичні підходи до розуміння духовно-моральних цінностей, доцільно звернути увагу на їх функціональне значення в професійному становленні майбутнього педагога. Цінності не лише характеризують внутрішній світ особистості, а й виконують низку важливих регулятивних функцій. Вони спрямовують поведінку, визначають зміст професійних рішень і впливають на стиль педагогічної взаємодії. Саме через систему ціннісних орієнтирів формується індивідуальна професійна позиція майбутнього вчителя.

У ході дослідження з'ясовано, що духовно-моральні цінності є основою професійної самореалізації. Вони сприяють усвідомленню соціальної значущості педагогічної діяльності та відповідальності за її результати. Майбутній педагог, який сприймає свою професію як моральне покликання, демонструє більш високий рівень внутрішньої мотивації. Це, у свою чергу, позитивно впливає на якість освітнього процесу та міжособистісні стосунки в освітньому середовищі [4, с. 186].

Функціональний аналіз духовно-моральних цінностей дозволяє виділити їх основні напрями впливу на особистість здобувача вищої педагогічної освіти. Вони виконують орієнтаційну, регулятивну, мотиваційну, інтегративну та виховну функції. Кожна з цих функцій розкриває окремий аспект ціннісного впливу на професійне становлення. Разом вони формують цілісну систему духовно-морального самовизначення майбутнього педагога.

Орієнтаційна функція полягає у визначенні життєвих і професійних пріоритетів. Завдяки їй здобувацтво усвідомлює значущість гуманістичних ідеалів та співвідносить із ними власні цілі. *Регулятивна функція* забезпечує внутрішній контроль поведінки, сприяє дотриманню етичних норм і професійних стандартів. *Мотиваційна функція* підтримує прагнення до самовдосконалення та морального зростання [5, с. 53].

Інтегративна функція духовно-моральних цінностей полягає в об'єднанні різних аспектів особистості – інтелектуального, емоційного та поведінкового – у цілісну систему. Вона сприяє формуванню внутрішньої гармонії між тим, що майбутній педагог знає, що відчуває і як діє в реальних ситуаціях. Без такої єдності можливе виникнення розриву між декларованими переконаннями та фактичною поведінкою, що негативно впливає на професійний авторитет. Саме інтеграція цих компонентів забезпечує послідовність моральної позиції та стійкість у складних педагогічних обставинах [6, с. 111].

Завдяки інтегративній функції духовно-моральні цінності стають внутрішнім регулятором діяльності вчителя. Вони допомагають узгоджувати педагогічні рішення з особистими переконаннями, запобігаючи формалізму та подвійним стандартам. У практичній педагогічній діяльності це проявляється в справедливості оцінювання, щирості у взаємодії з учнями та відповідальному ставленні до професійних обов'язків. Така узгодженість формує довіру до педагога й підсилює його виховний вплив.

Виховна функція духовно-моральних цінностей проявляється в здатності майбутнього педагога передавати власні ціннісні орієнтири іншим через особистий приклад. Учитель не лише навчає навчального матеріалу, а й демонструє зразки поведінки, ставлення до людей, культури спілкування. Саме тому духовно-моральні цінності стають не тільки характеристикою його внутрішнього світу, а й професійним інструментом виховного впливу. Через щоденну взаємодію з учнями педагог транслює гуманність, справедливість, відповідальність, формуючи відповідні орієнтири у своїх вихованців [7, с. 729].

З метою систематизації зазначених функцій доцільно подати їх у вигляді таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

**Функції духовно-моральних цінностей у професійному становленні
майбутнього педагога**

Функція	Зміст функції	Значення для професійної підготовки
Орієнтаційна	Визначення життєвих і професійних пріоритетів	Формування гуманістичної професійної позиції
Регулятивна	Внутрішній контроль поведінки відповідно до моральних норм	Дотримання педагогічної етики, відповідальність
Мотиваційна	Підтримка прагнення до морального самовдосконалення	Розвиток внутрішньої професійної мотивації
Інтегративна	Узгодження переконань, почуттів і поведінки	Цілісність професійної особистості
Виховна	Передавання цінностей через особистий приклад	Підвищення виховного потенціалу педагога

Аналіз наведених функцій свідчить про те, що духовно-моральні цінності пронизують усі сфери професійної підготовки майбутнього вчителя. Вони впливають як на формування світогляду, так і на конкретні педагогічні рішення. Саме тому їх розвиток не може бути випадковим або епізодичним. Необхідною є системна організація виховного процесу в закладі вищої освіти.

Особливого значення набуває питання особистісної зрілості здобувача педагогічної освіти. Духовно-моральні цінності сприяють формуванню відповідальності, самокритичності та здатності до емпатії. Ці якості визначають рівень професійної готовності до роботи з дітьми та молоддю. Без сформованої ціннісної основи педагогічна діяльність ризикує перетворитися на формальне виконання функцій [25, с. 29; 26].

У сучасних умовах посилюється вимога до педагогів бути моральними лідерами в освітньому середовищі. Вони мають демонструвати толерантність, справедливість, відкритість до діалогу та повагу до різноманіття. Така позиція ґрунтується саме на стійкій системі духовно-моральних орієнтирів. Тому їх формування слід розглядати як пріоритетний напрям професійної підготовки.

Висновки. Таким чином, духовно-моральні цінності виступають основним чинником розвитку особистості здобувача освіти. Вони визначають зміст його життєвих і професійних орієнтирів, характер взаємодії з іншими людьми, рівень відповідальності за власні вчинки та результати діяльності. Усвідомлення їх сутності, структури та функцій створює теоретичне підґрунтя для подальшого аналізу духовно-моральних орієнтирів особистості здобувача освіти та вчителя, який цю освіту забезпечує.

Саме тому формування духовно-моральних цінностей у здобувачів педагогічної освіти є важливою передумовою становлення їх як цілісних особистостей та майбутніх фахівців. Цінності охоплюють когнітивний, емоційно-ціннісний і поведінковий компоненти, що взаємодіють між собою та забезпечують гармонійний розвиток особистісної. Вони виконують орієнтаційну, регулятивну, мотиваційну, інтегративну та виховну функції, сприяючи усвідомленню моральних пріоритетів, розвитку внутрішньої мотивації, відповідального ставлення до власної діяльності та готовності діяти відповідно до гуманістичних принципів.

У процесі професійної підготовки духовно-моральні цінності стають внутрішнім регулятором поведінки здобувача освіти, формують його здатність до рефлексії, морального вибору та відповідального ставлення до майбутньої професії. Саме на цьому етапі відбувається становлення особистості майбутнього педагога як носія певних ціннісних орієнтацій, які згодом визначатимуть характер його педагогічної взаємодії з учнями.

Отже, духовно-моральні цінності виступають не лише основою особистісного розвитку здобувача освіти, а й важливим ресурсом його подальшої діяльності. Сформованість цих цінностей у майбутнього педагога зумовлює його здатність здійснювати виховний вплив на учнів, передавати їм гуманістичні ідеали та сприяти формуванню їхніх власних духовно-моральних орієнтирів.

Список використаних джерел

1. Левицька Л. А. Змістові домінанти виховання у формуванні духовно-моральних цінностей молоді. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Педагогіка»*. 2023. Вип. 1 (17). С. 29–37.
2. Баніт О. В. Інтерактивні методи навчання в корпоративній освіті ЗВО. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2025. № 1. С. 3–10. DOI: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2025.1.1>
3. Савчин М. Моральна сфера особистості та її сутнісні визначення. *Психологія і суспільство*. 2022. № 1 (85). С. 149–162.
4. Фурман О., Дідора М., Христинюк У. Соціальні норми як психокультурний фактор життєдіяльності особистості. *Психологія і суспільство*. 2022. № 1 (85). С. 179–187.
5. Бирик Д. Ціннісні орієнтації учнівської молоді України в умовах воєнного стану. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2022. № 26. Кн. 1. С. 43–54.

6. Roganova M., Rashydov S., Rashydova S. Cultural and spiritual values of education of future teachers: an interdisciplinary approach. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2023. № 3 (107). С. 103–113. DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2023-107-3-103-113>
7. Rosser J. Values education and restorative practices. In: *Second International Research Handbook on Values Education and Student Wellbeing*. Springer. 2023. P. 725–738. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-24420-9_40
8. Сіданіч І. Формування духовних цінностей у майбутніх фахівців в умовах війни. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Педагогічні науки»*. 2025. Вип. 34 (63). С. 272–290. URL: <https://ojs.uem.edu.ua/index.php/vpop/article/download/890/1894>
9. Бунчук О. Духовно-моральна культура сучасної молоді як об'єкт педагогічного аналізу. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2025. Вип. 2 (35). С. 35–39. URL: <https://magazine.mdpu.org.ua/index.php/nv/article/download/3437/3904>
10. Сапожников С. В. Духовно-моральний розвиток учнівської молоді в реаліях сьогодення. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2023. № 2 (26). С. 149–159. URL: https://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/Full_issues/Issues/2_26_2023-.pdf#page=149
11. Шевченко Г. Цінності освітнього середовища як чинники культурного одухотворення суб'єктів педагогічної взаємодії. *Горизонт духовності виховання: колективна монографія*. 2019. С. 299–312.
12. Безугла М. В. Духовно-культурні цінності освіти і духовна безпека особистості. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2017. № 4 (79). С. 34–45.

- 13.Бліхар М. П. Вищий навчальний заклад як середовище формування духовності студентської молоді. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2017. Вип. 73. С. 136–147.
- 14.Башкір О. І., Федоренко В. Формування напрямів виховної роботи в закладах загальної середньої освіти 20–30 років ХХ сторіччя. *Новий Колегіум*. 2024. № 3. С. 128–132. DOI: <https://doi.org/10.34142/nc.2024.3.128>
- 15.Карпенко З. Аксіологічна психологія особистості : монографія. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2018. 720 с.
- 16.Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ–Чернівці: Букрек, 2018. 320 с.
- 17.Кислинська Д. М., Мілорадова Н. Е. Цінності та ціннісні орієнтації в психологічних теоріях. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2018. Вип. 53. С. 64–73.
- 18.Кравчук С. Л. Психологічні особливості духовних цінностей та неконструктивних форм поведінки в юнацькому віці у політико-правовій сфері в умовах воєнного конфлікту. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2017. Вип. 3. Т. 1. С. 104–108.
- 19.Мехед О. Б. Особливості підготовки майбутніх вчителів в контексті реалізації концепції «Нова українська школа». *Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності*. Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2023. С. 177–179.
- 20.Лаппо В. В. Психолого-педагогічні засади розвитку емпатії у контексті духовно-ціннісного самовизначення студентів ВНЗ. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2017. Вип. 21. Кн. 1. С. 343–354.

- 21.Бліхар М. П. Духовно-ціннісна зорієнтованість трансформації сучасного українського суспільства. *Пріоритетні напрями розвитку суспільних наук у ХХІ столітті*. Херсон, 2018. С. 73–76.
- 22.Павелків Р. В. Рефлексія як психологічний механізм моральної саморегуляції поведінки особистості. *Психологія: реальність і перспективи*. 2018. Вип. 11. С. 5–10.
- 23.Banit O., Franc M. Humanistic dimension of professional activity. *Professional and lifelong education*. 2024. № 9. Р. 79–88. DOI: <https://doi.org/10.71358/ezu.2230>
- 24.Пачковський Ю. Ф., Бліхар М. П. До проблеми духовних цінностей у соціологічному дискурсі. *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*. 2017. Вип. 11. С. 54–68.
- 25.Матяж С. В., Березянська А. О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Соціологія*. 2013. Т. 225. Вип. 213. С. 27–30.
- 26.Башкір О., Золотухіна С. Організація морального виховання учнів базової середньої школи на уроках математики. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: Педагогіка та психологія*. 2025. № 10. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-9199-2025-10-01-03>